

Володимир ЦАРИК, аспірант, кафедра географії та методики її навчання,

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-2429-3336>

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка,
46015, вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, Україна

РОЛЬ ЛІСІВ У БАСЕЙНІ РІЧКИ ГНІЗНИ: ФУНКЦІОНАЛЬНО-ПРОСТОРОВИЙ АСПЕКТ

Висвітлено особливості поширення лісів у басейну річки Гнізни та їх приуроченості до меж територіальних громад. Створено картосхему ареалів поширення лісових масивів в межах басейну річки Гнізни та її суббасейнів. Проаналізовано породну структуру широколистяних лісів та з'ясовано їх частку у лісах річкового басейну. Звернуто увагу на наявність заповідних масивів лісів в межах загальнозоологічних, ботанічних та ландшафтних заказників місцевого значення, а також можливості заповідання в межах перспективних регіональних ландшафтних парків.

Ключові слова: лісові угіддя, структура породного складу лісів, заповідні території та об'єкти, басейн річки Гнізни, перспективні РЛП.

Volodymyr TSARYK, Postgraduate Student,

Department of Geography and Methods of Teaching, ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-2429-3336>

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University,
46015, M. Kryvonos St., 2, Ternopil, Ukraine

THE ROLE OF FORESTS IN THE GNIZNA RIVER BASIN: FUNCTIONAL AND SPATIAL ASPECTS

The paper highlights the characteristics of forest distribution in the Gnizna River basin and their alignment with the boundaries of local authorities. The largest forest areas of the Gnizna river basin are concentrated in the upper reaches of the main river near the settlements of Kapustynskiy Forest and Chorniy Forest in the Zbarazh territorial community, as well as within the Tovtory Ridge near the settlements of Chumali, Oprylivtsi, Dubivtsi (the Hnizdetska River basin). A significant portion of the forest land is associated with the main Hnizna River in the vicinity of the town of Zbarazh and the settlements of Lisky, Zaluzhzhia and Staryi Zbarazh. In the middle part of the basin, forest areas are concentrated within the settlements of Biloskirka, Bavoriv, and Proshova in the Velykohayivska and Velykoberezovytska territorial communities. Within the Terebovlia territorial community in the southern part of the Hnizna river basin, forest areas are found in the vicinity of the settlements of Ostaltse, Sushchyn, Loshniv, Krovynka and the town of Terebovlia. A map of the distribution areas of forest stands within the Gnizna river basin and its sub-basins has been created. The species composition of broad-leaved forests has been analysed and their proportion within the river basin's forests has been determined; in particular, the predominant species is common hornbeam – 50%, English oak – 30%, common ash – 8.5%, other deciduous species – 11.5%. Attention is drawn to the presence of protected forest areas within zoological, botanical and landscape reserves of local significance, and the potential for establishing protected forests within prospective regional landscape parks is assessed. A large number of animal species are found in the protected forest areas: wild boar, roe deer, fallow deer, wolf, red fox, brown hare, squirrel, pine marten, badger and black polecat. Rodents include hedgehogs, moles and grey voles. Birds include: the great spotted woodpecker, green woodpecker, chaffinch, willow warbler, jay, wryneck, great tit, blue tit, whitethroat, blackbird, common buzzard, goshawk and tawny owl. The potential extent of protected forests has been estimated, provided a number of nature conservation projects are implemented. It was emphasised that forest land within the river basin requires conservation and restoration, as forest cover is significantly lower than scientifically established standards by 19–20%, which undoubtedly reduces the potential functional properties of forest vegetation. Such important functions of forest vegetation as the regulation of surface runoff, the regulation of groundwater reserves, the rate of evaporation from the underlying surface, and the formation of locally generated precipitation are subject to significant changes and disturbances, resulting in a transformation of the water cycle processes within the river basin.

Keywords: forest lands, structure of forest species composition, protected areas and objects, Gnizna River basin. promising RLPs.

Постановка науково-практичної проблеми, актуальність і новизна дослідження. Лісові екосистеми відіграють важливу роль у функціонуванні річкового басейну, оскільки виступають природним регулятором гідрологіч-

ного режиму та виконують функцію захисного бар'єра для екосистеми. Ліси виконують важливі ґрунтозахисні, водоохоронні та рекреаційні функції. Понад 7,5% лісів розташовані на водноерозійних площах, забезпечуючи захист

грунтів. Для підтримання належного екологічного стану на урбанізованих територіях міст і містечок створено зелені санітарні зони. Також вздовж залізниць і доріг висаджено лісосмуги, які регулюють вітровий режим, очищують повітря від транспортних викидів, сприяючи покращенню якості навколишнього середовища. Питанню відновлення лісів в межах території Тернопільського плато, найменш залісненої частини Тернопільської області, звертають все більшу увагу в регіональних програмах у тому числі і відродження лісів. Новизна дослідження полягає в тому, що автором вперше проаналізовано особливості лісів і перспективи їх заповідання у басейні річки Гнізни. Лісові ландшафти басейну Гнізни становлять важливий природний ресурс, що поєднує екологічні, економічні та рекреаційні функції. Вони відіграють значну роль у підтриманні природної рівноваги, створюють сприятливі умови для відпочинку населення та позитивно впливають на стан здоров'я людини. Водночас подальший розвиток рекреаційного потенціалу цієї території потребує впровадження раціональних підходів до лісокористування, збільшення рівня лісистості у малолісистих районах, а також формування нових зелених зон у сільських населених пунктах.

Аналіз останніх публікацій за темою дослідження. Дослідженню лісів та їх функцій присвячені численні праці лісознавців, геоботаніків, географів. У працях С.А. Генсірука (1973, 1975, 1980), В.В. Заверухи (1985), Ю.Р. Шеляг-Сосонко (1971) та ін. подається характеристика лісів Поділля, а також звертається увага на їх охорону. Проблема використання лісів та їх ресурсів, структурних особливостей лісів є акту-

альною і в наш час. Свідченням цього є такі публікації. Так, О.О.Кагало підготував розділ «Рослинний світ» у монографічному дослідженні Природні і мови і ресурси Тернопільщини. [4] Порівняльній характеристиці стану лісових ресурсів Тернопільської та Волинської областей присвячена наукова праця Л.О. Гоцкалюка (2013) [3]. Вивченням особливостей функціональної і вікової структури лісів Тернопільщини займалися М.Р. Питуляк, М.В. Питуляк (2016) [6], М.Р. Питуляк вивчала проблеми використання лісових рекреаційних ресурсів Тернопільської області (2020). Цим також займалися Юрій Гайда, Ігор Попадинець та інші. Лісовим генетичним ресурсам та їх збереженню на Тернопільщині присвячена колективна монографія [2]. Перспективі створення нових лісів у Тернопільській області присвячена праця Л.П. Царика, Ю.В. Смерчинського (2022) [10], Аналіз функціональних категорій лісів заходу України поданий О.Б.Боднар у публікації (2025) [1].

Виклад основного матеріалу. Лісові масиви в басейні зосереджені у верхів'ї головної річки в околицях населених пунктів Капустинський ліс та Чорний ліс Збарзької територіальної громади, а також в межах Товтрового кряжу в районі населених пунктів Чумалі, Оприлівці, Дубівці (басейн річки Гніздечної). Значна частина лісових угідь приурочена до головної річки Гнізни в околицях міста Збараж, та населених пунктів Ліски, Залужжя і Старий Збараж. На рисунку 1 зображені фрагменти лісових угідь ботанічного заказника місцевого значення «Залужанський».

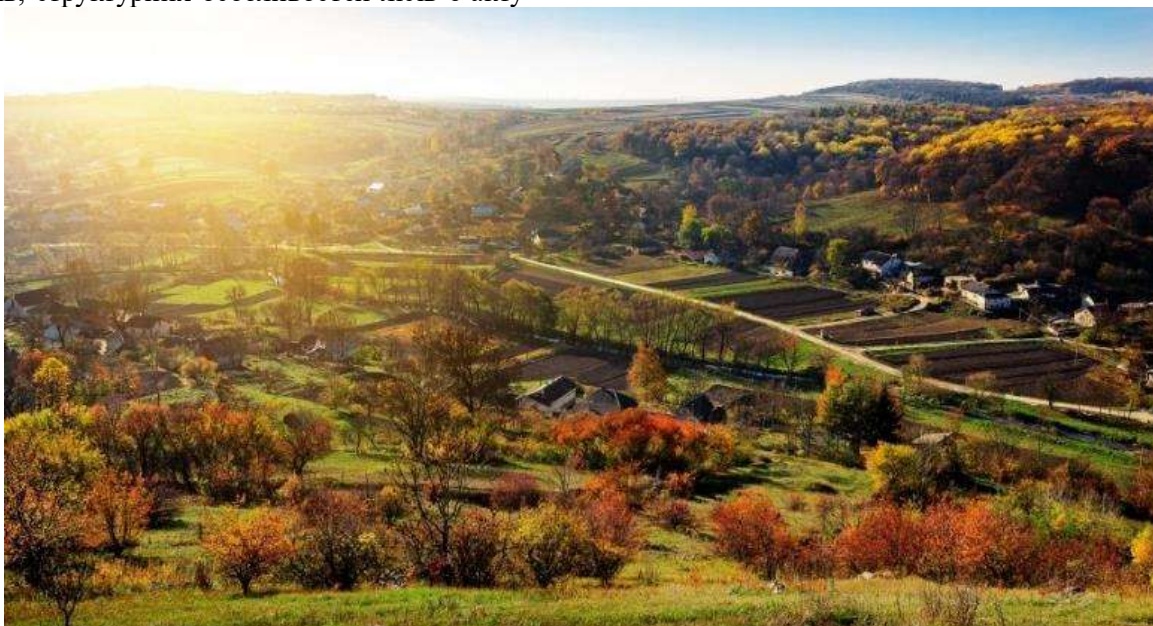

Рис. 1. Лісові угіддя ботанічного заказника «Залужанський» (фото автора)

У середній частині басейну лісові масиви зосереджені в межах населених пунктів Білоскірка, Баворів, Прошова Великогаївської та Великоберезовицької територіальних громад. В межах Теробовлянської територіальної громади в південній частині річкового басейну Гнізни

лісові масиви поширені в околицях населених пунктів Остальці, Сущин, Лошнів, Кровинка та м. Теробовля [6, 8]. Унікальні лісові формації зосереджені в межах недавно створеного ландшафтного заказника місцевого значення «Лошнівська стінка» (рис. 2).

Рис 2. Лісовий масив у ландшафтному заказнику «Лошнівська стінка» (фото автора)

На рисунку 3 зображені ареали поширення основних лісових масивів у басейні р. Гнізни та її суббасейнів. Лісові масиви басейну річки фрагментовані, найбільші із них зосереджені в околицях с. Кровинки та м. Теробовля. Лісові угіддя в межах річкового басейну потребують збереження і відновлення, оскільки лісистість є значно нижчою за науково обґрунтовані норми у 19-20%, що безумовно знижує

потенційні функціональні властивості лісової рослинності. Такі важливі функції лісової рослинності як регулювання характеру поверхневого стоку, регулювання запасів підземних вод, характеру випаровуваності з підстилаючої поверхні та формування опадів місцевого походження зазнають істотних змін і порушень, внаслідок чого трансформується хід процесів вологообігу в межах річкового басейну [9].

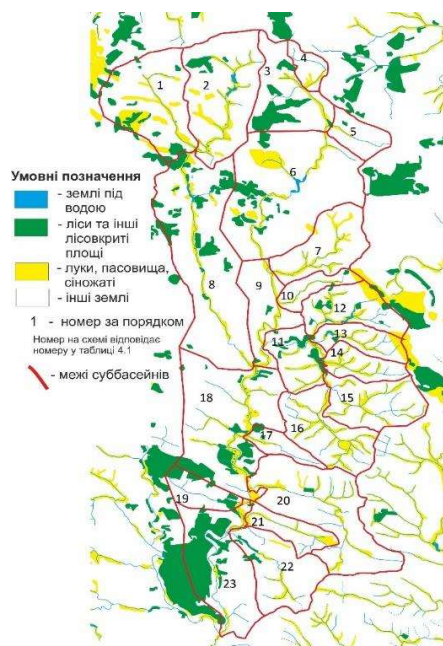

Рис 3. Ареали поширення основних лісових масивів у басейні р. Гнізни та її суббасейнів (розроблено автором)

Ліси річкового басейну належать до категорії типових широколистяних лісів з домінуванням таких деревних видів як: граб звичайний, дуб звичайний, бук, ясен звичайний, клен гостролистий осика, черешня дика, сосна, ялина, береза повисла, у заплавах річок – осокор, в'яз, вільха. В підліску зустрічаються ліщина, горобина, калина, глід, терен, ліщина, вовчі ягоди тощо. В межах лісових угідь зустрічається велика кількість представників тваринного сві-

ту: дикий кабан, косуля, олень плямистий, вовк, лисиця червона, заєць-русак, вивірка, куниця лісова, борсук, тхір чорний. Із гризунів: їжак, кріт, полівка сіра. Із птахів: великий строкатий дятел, зелений дятел, зяблик, вільшанка (зорянка), сойка, повзик, синиця велика, синиця блакитна, кропив'янка, дрізд чорний, канюк звичайний, яструб великий, сова сіра, сова довгохвоста [12].

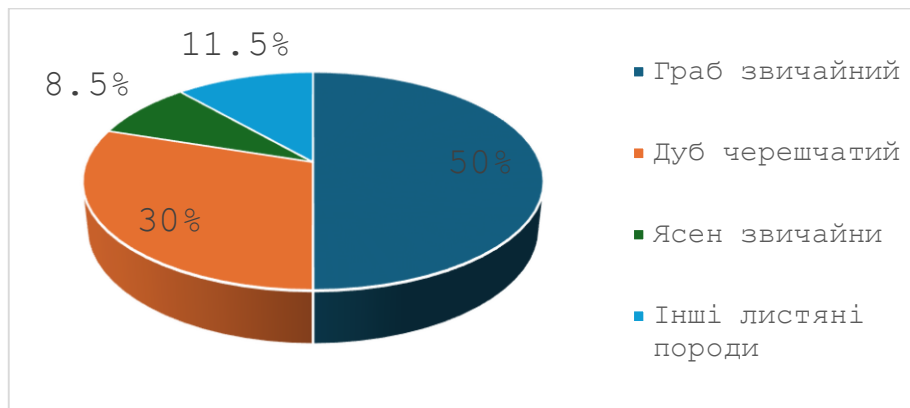

Рис 4. Структура породного складу лісів басейну р. Гнізни

За віковою структурою домінують середньостиглі ліси, які займають близько 50% від лісовкритих площ річкового басейну, близько 25% займають молоді ліси а також пристигаючі і стиглі.

Значна частина лісів знаходиться під заповідними об'єктами. Зокрема в межах «Малоберезовицько-Іванчанського» загальнозоологічного заказника місцевого значення зосереджено 342 га лісів. В межах «Кобилівського» загальнозоологічного заказника місцевого значення знаходиться 132 га лісів. Окрім того, лісові масиви взяті під охорону в ботанічних заказниках місцевого значення «Урочище пожарниця» та «Залужанський», на загальній площі 76 га. 124 га лісових масивів охороняється в межах ландшафтного заказника місцевого значення «Лошнівська стінка». Окрім того, значну частину лісів запроєктовано до включення в перспективні регіональні ландшафтні парки «Збараські товтри» та «Княжий ліс». Зокрема, земельні угіддя площею 971 га, які знаходяться у корис-

туванні ДП «Тернопільське лісове господарство» заплановано включити до складу РЛП «Збараські товтри». 3488 га лісів, які знаходяться у користуванні ДП «Тернопільське лісове господарство» рекомендовано включити до складу РЛП «Княжий ліс». Якщо зазначені проекти будуть реалізовані, то в межах заповідних територій охоронятиметься 5133 га лісів у басейні р. Гнізни.

Висновки та перспективи використання результатів дослідження. На досліджуваній території зосереджено 9,4% лісів та лісовкритих площ. Близько 43,19% лісових площ складають ліси природоохоронного та рекреаційного призначення. Близько 55% припадає на експлуатаційні ліси. Такий розподіл свідчить про багатофункціональну роль лісів річкового басейну Гнізни. Однак, це розподіл з перспективою створення регіональних ландшафтних парків у долині річки Гнізни згідно Схеми формування регіональної екомережі Тернопільської області.

Література:

1. Бондар О.Б. Аналіз функціональних категорій лісів заходу України *agroecological journal* • No. 1 2025. С.56-76. DOI: <https://doi.org/10.33730/2077-4893.1.2025.327091>
2. Гайла Ю., Попалинець І. та інші Лісові генетичним ресурси та їх збереженню на Тернопільщині: Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. 276 с.
3. Гоцкалок Л.О. Порівняльна характеристика стану лісових ресурсів Тернопільської та Волинської областей. *Природа Західного Полісся та прилеглих територій. Луцьк. РОЗДІЛ І. Географія. № 10, 2013, С.74 –77.*
4. Кагало О.О. Різноманіття рослинного світу / Природні умови та ресурси Тернопільщини. Тернопіль: ТЗОВ «Терно-граф», 2011. С. 222-287.
5. Лісовий кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text> (дата звернення: 08.05.2022).
6. Переліки ПЗФ по територіальних громадах області. URL: <https://ecology.te.gov.ua/prirodno-zapovidnij-fond/merzha-pzf/#1->

[merzha-pzf](#).

7. Питуляк М.Р., Пмтуляк М.В. Особливості функціональної і вікової структури лісів Тернопільської області. Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Тернопіль, №2. 2016. С.223- 228.
8. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Тернопільській області у 2024 році URL : <https://ecology.te.gov.ua/stan-dovkilliya/regionalna-dopovid-pro-stan-onps-v-ternopilskij-ob/>.
9. Царик В., Сивий М. Трансформаційні антропогенні процеси у басейні річки Гнізни та їх вплив на характер стоку. Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. серія географія. Тернопіль, 2025, №3, вип.60. С. 145-150. DOI: <https://doi.org/10.25128/2519-4577.25.3.16>
10. Царик, Л.П., та Смерчинський, Ю.В. (2022). Оцінка перспектив створення нових лісів у Тернопільській області. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія Екологія*, (27), С. 72-79. DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-4259-2022-27-06>
11. Царик, Л., & Царик, В. (2024). Ландшафти басенів малих річок західного поділля в умовах антропогенних перетворень. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: географія, 57(2), 148–154. <https://doi.org/10.25128/2519-4577.24.2.16>
12. Черняк В. М., Синиця Г. Б, П'ятківський І. О. Унікальні перлини Тернопільщини. Тернопіль, 2014. 203 с. : фот.

References:

1. Bondar O.B. Analiz funktsionalnykh katehorii lisiv zakhodu Ukrainy agroecological journal • No. 1 2025. S.56-76. DOI: <https://doi.org/10.33730/2077-4893.1.2025.327091>
2. Haila Yu., Popalynets I. ta inshi Lisovi henetychnym resursy ta yikh zberezhenniu na Ternopilshchyni: Ternopil: Pidruchnyky i posibnyky, 2008. 276 s.
3. Hotskaliuk L.O. Porivnialna kharakterystyka stanu lisovykh resursiv Ternopilskoi ta Volynskoi oblasti. Pryroda Zakhidnoho Polissia ta prylehlykh terytorii. Lutsk. ROZDIL I. Heohrafiia. № 10, 2013, S.74 –77.
4. Kahalo O.O. Riznomanittia roslynnoho svitu / Pryrodni umovy ta resursy Ternopilshchyny. Ternopil: TzOV «Terno-hraf», 2011. S. 222-287.
5. Lisovi kodeks Ukrainy URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text> (data zvernennia: 08.05.2022).
6. Pereliky PZF po terytorialnykh hromadakh oblasti. URL: <https://ecology.te.gov.ua/prirodno-zapovidnij-fond/merzha-pzf/#1-merzha-pzf>.
7. Pytuliak M.R., Pmtuliak M.V. Osoblyvosti funktsionalnoi i vikovoi struktury lisiv Ternopilskoi oblasti. Naukovi zapysky TNPU im. V. Hnatiuka. Ternopil, №2. 2016. S.223- 228.
8. Rehionalna dopovid pro stan navkolyshnoho pryrodnoho seredovyshcha v Ternopilskii oblasti u 2024 rotsi URL : <https://ecology.te.gov.ua/stan-dovkilliya/regionalna-dopovid-pro-stan-onps-v-ternopilskij-ob/>.
9. Tsaryk V., Syvyi M. Transformatsiini antropohenni protsesy u baseini richky Hnizny ta yikh vplyv na kharakter stoku. Naukovi zapysky TNPU im. V. Hnatiuka. seriia heohrafiia. Ternopil, 2025, №3, vyp.60. S. 145-150. DOI: <https://doi.org/10.25128/2519-4577.25.3.16>
10. Tsaryk, L.P., ta Smerechynskiy, Yu.V. (2022). Otsinka perspektyv stvorennia novykh lisiv u Ternopilskii oblasti. Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. Seriiia Ekolohiia , (27), S. 72-79. DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-4259-2022-27-06>
11. Tsaryk, L., & Tsaryk, V. (2024). Landshafty baseniv malykh richok zakhidnoho podillia v umovakh antropohennykh peretvoren. Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Seriiia: heohrafiia, 57(2), 148–154. <https://doi.org/10.25128/2519-4577.24.2.16>
12. Cherniak V. M., Synytsia H. B, Piatkivskiy I. O. Unikalni perlyny Ternopilshchyny. Ternopil, 2014. 203 s. : fot.

Надійшла до редакції 21.02.2026 р.

Прийнята до друку 20.03.2026 р.

Опублікована 02.04.2026 р.

